

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 9. 06. 2014 r.

II.517.2255.2014.ED

**Trybunał Konstytucyjny
Warszawa**

Dot.: sygn. akt SK 13/14

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY KANCLARIA	
wpl. dnia	10. 06. 2014
L.dz.	1597 L. zał.

Na podstawie art. 51 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 ze zm.) oraz art. 16 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity: Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.)

zgłaszam udział

w postępowaniu w sprawie skargi konstytucyjnej pana M W , o którego wszczęciu Rzecznik Praw Obywatelskich otrzymał informację w dniu 16 kwietnia 2014 r. oraz przedstawiam następujące stanowisko:

przepis art. 22 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm., dalej: k.k.w.) w zw. z art. 204 k.k.w., w zakresie w jakim przepis ten pozbawia skarżącego prawa udziału w posiedzeniu sądu w przedmiocie dalszego wykonywania środka zabezpieczającego, wskazanego w art. 94 k.k., jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

Uzasadnienie

I.

Skarga konstytucyjna p. M W została złożona w następujących okolicznościach.

W dniu czerwca 2012 r. Sąd Rejonowy w K , Wydział II Karny wydał postanowienie (sygn. akt) o przedłużeniu wykonywania wobec skarżącego środka zabezpieczającego, wskazanego w art. 94 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm., dalej k.k.), a więc umieszczeniu skarżącego w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym w warunkach wzmocnionego zabezpieczenia

Zaskarżone postanowienie sądu pierwszej instancji zostało podtrzymane przez Sąd Okręgowy w K , Wydział V Penitencjarny, postanowieniem z dnia lipca 2012 r. W obu przypadkach zastosowano proceduralną regulację art. 22 § 1 k.k.w. w zw. z art. 204 k.k.w. Skarżący nie został zatem zawiadomiony o terminie i celu posiedzenia dotyczącego rozstrzygnięcia o dalszym wykonywaniu wobec niego środka zabezpieczającego. Nowa treść przepisów Kodeksu karnego wykonawczego, obowiązująca od 1 stycznia 2012 r., nie przewiduje bowiem udziału detencionowanego w szpitalu psychiatrycznym w posiedzeniu sądu, którego przedmiotem jest rozstrzygnięcie o dalszym stosowaniu środka zabezpieczającego.

II.

Skarżący w skardze konstytucyjnej zarzucił niezgodność art. 22 § 1 k.k.w. w zw. z art. 204 k.k.w. z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, w zakresie, w jakim przepis ten pozbawia skarżącego prawa udziału w posiedzeniu sądu w przedmiocie wykonywania środka zabezpieczającego, wskazanego w art. 94 k.k. Zdaniem skarżącego stanowi to ograniczenie konstytucyjnego prawa do sądu w zakresie uprawnienia do korzystania z rzetelnej procedury sądowej, zgodnej z wymogami sprawiedliwości i jawności, poprzez zapewnienie skarżącemu wysłuchania i osobistego udziału w czynnościach sądowego postępowania wykonawczego.

III.

Zarzuty skarżącego, podniesione w przedmiotowej skardze, zasługują na uwzględnienie w całości.

Do rozstrzygnięcia sądu w przedmiocie dalszego stosowania wobec skarżącego środka zabezpieczającego doszło po dniu 1 stycznia 2012 r., kiedy to zasadniczej zmianie uległy zasady udziału stron w sądowym postępowaniu wykonawczym. Na mocy ustawy z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. Nr 240, poz. 1431), przepis art. 22 § 1 k.k.w. uzyskał następujące brzmienie: „prokurator, skazany oraz jego obrońca, sądowy kurator zawodowy, pokrzywdzony, a także inne osoby, o których mowa w art. 19 § 1, mają prawo wziąć udział w posiedzeniu, gdy ustawa tak stanowi. W posiedzeniu sądu wyższej instancji mają prawo wziąć udział osoby, którym przysługuje prawo do udziału w posiedzeniu sądu pierwszej instancji”. Aktualnie zatem, tylko w przypadkach wyraźnie wskazanych w ustawie wymienione w tym przepisie podmioty mają prawo wziąć udział w posiedzeniu. Przed wskazaną nowelizacją przepis art. 22 k.k.w. przewidywał szerszy udział stron w sądowym postępowaniu wykonawczym, stanowiąc, iż „o terminie i celu posiedzenia sądu zawiadamia się prokuratora, skazanego oraz jego obrońcę lub pełnomocnika i jego obrońcę, a także sądowego kuratora zawodowego w zakresie jego działania, a w razie potrzeby także inne osoby, o których mowa w art. 19 § 1. Biorą oni udział w posiedzeniu, jednakże ich niestawiennictwo nie wstrzymuje rozpoznania sprawy, z wyjątkiem obrońcy w wypadkach określonych w art. 8 § 2, chyba że sąd orzeka na korzyść lub zgodnie z wnioskiem skazanego”.

Nowelizacja z dnia 16 września 2011 r. zniósła zatem zasadę udziału stron we wszystkich posiedzeniach i nie przewidywała ani udziału obrońcy ani samego detencjonowanego w szpitalu psychiatrycznym w posiedzeniu rozstrzygającym o dalszym jego pobycie w szpitalu psychiatrycznym. Zgodnie z uzasadnieniem do projektu wskazanej ustawy nowelizującej (druk sejmowy nr 3961, Sejm RP VI kadencji, pkt 13) zmiana zasady udziału stron i innych uczestników postępowania w posiedzeniu przez przyjęcie zasady rozpoznawania spraw bez udziału stron, została wprowadzona ze względu na ekonomikę procesową. Jak podkreślono, udział stron został przewidziany

głównie w posiedzeniach, na których rozważana jest kwestia pozbawienia skazanego wolności, tj.: posiedzenie w przedmiocie zarządzenia wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności (art. 48 k.k.w.), posiedzenie w przedmiocie zarządzenia wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności w sytuacji uchylania się przez skazanego od odbywania kary ograniczenia wolności (art. 65 § 2 k.k.w.), posiedzenie w przedmiocie warunkowego zawieszenia wykonania kary (art. 152 § 3 k.k.w.), posiedzenie w przedmiocie odroczenia wykonania kary lub przerwy w wykonaniu kary (art. 153a § 1 k.k.w.), posiedzenie w przedmiocie warunkowego zwolnienia i jego odwołania (art. 160 § 2 i art. 161 § 1 k.k.w.), posiedzenie w przedmiocie zarządzenia wykonania zawieszony kary pozbawienia wolności (art. 178 § 2 k.k.w.). Bez udziału stron natomiast odbywać się będą posiedzenia w przedmiocie np.: rozstrzygnięcia wątpliwości co do wykonania orzeczenia (art. 13 § 1 k.k.w.), przekazania sprawy według właściwości, wstrzymania wykonania orzeczenia, zamiany grzywny na pracę społecznie użyteczną (art. 45 k.k.w.), umorzenia grzywny (art. 51 k.k.w.), umorzenia lub zawieszenia postępowania wykonawczego (art. 15 k.k.w.), uchylecia lub zmiany poprzednio wydanego postanowienia w trybie art. 24 § 1 k.k.w., zmniejszenia liczby godzin pracy społecznie użytecznej lub wysokości miesięcznych potrąceń za pracę (art. 61 k.k.w.), obligatoryjnego odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności (art. 62 § 2 k.k.w.), obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary (art. 178 § 2 in fine k.k.w.).

Ponadto, w uzasadnieniu projektu ustawy podkreślono, że „bez udziału stron zapadać zatem będą postanowienia w kwestiach incydentalnych, bądź orzeczenia wydawane wyłącznie na korzyść skazanego”. Założeniu ustawodawcy nie odpowiada zatem treść art. 204 § 1 k.k.w., zgodnie z którym „sąd, nie rzadziej niż co 6 miesięcy, a w wypadku uzyskania opinii, że dalsze pozostawanie sprawcy w zamkniętym zakładzie, w którym wykonuje się środek zabezpieczający, nie jest konieczne, bezzwłocznie orzeka w przedmiocie dalszego stosowania tego środka. W razie potrzeby sąd zasięga opinii innych biegłych”. Takie sformułowanie przepisu oznacza bowiem, że na posiedzenie w przedmiocie dalszego stosowania środka zabezpieczającego, osoba której postanowienie dotyczy, nie jest doprowadzana ze szpitala psychiatrycznego, mimo że faktycznie na posiedzeniu tym sąd rozstrzyga o dalszym pozbawieniu człowieka

wolności. Zaakcentować w tym miejscu wypada, że powołany przepis nie przewiduje także udziału w posiedzeniu obrońcy detencjonowanego.

Jak podkreślił Rzecznik Praw Obywatelskich, w piśmie z dnia 20 stycznia 2014 r. (KMP.022.2.2014) skierowanym do Ministra Sprawiedliwości, udział sprawcy przebywającego w zakładzie psychiatrycznym powinien być obowiązkowy w posiedzeniu w przedmiocie dalszego stosowania środka zabezpieczającego, chyba że sprawca dobrowolnie z udziału w posiedzeniu zrezygnuje. Warto nadmienić, iż pismo to stanowi opinię do projektu nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego z dnia 10 grudnia 2013 r., która przewiduje dodanie po art. 204 k.k.w. paragrafu 1a, stanowiącego już o obowiązkowym udziale w posiedzeniu w przedmiocie dalszego stosowania pobytu sprawcy w zakładzie zamkniętym, prokuratora oraz obrońcy w wypadkach określonych w art. 8 § 2 k.k.w., chyba że sąd orzeka na korzyść lub zgodnie z wnioskiem skazanego. Rzecznik wskazywał, że zagwarantowanie sprawcy prawa udziału w takim posiedzeniu¹ w praktyce i tak nie daje mu możliwości stawienia się na posiedzenie sądu, z racji tego, że zakład psychiatryczny realizuje jego dowiezienie na posiedzenie jedynie na polecenie sądu. Nie ma natomiast obowiązku realizować tego prawa sprawcy. Doświadczenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji wskazują, iż sprawcy umieszczeni w zakładzie zamkniętym chcieliby uczestniczyć w posiedzeniu sądu i przedstawić swojej stanowisko, albowiem często nie zgadzają się z opinią psychiatrów przesyłaną do sądu, a ich świadomość prawna nie jest na tyle duża, by chociażby w pełni korzystać z możliwości składania wniosków dowodowych.

Aktualnie opracowywana nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego wskazuje zatem, że problem podniesiony w skardze konstytucyjnej został dostrzeżony w praktyce. Z uwagi na fakt, że przywołane wyżej zmiany prawa są nadal na etapie projektu, zarzuty podniesione w skardze konstytucyjnej zachowują na aktualności.

Przedmiotowym zagadnieniem zajmował się również Sąd Najwyższy, który w postanowieniu z dnia 27 lutego 2013 r. (sygn. I KZP 27/12) zajął stanowisko, że

¹ Zgodnie z projektem nowelizacji k.k.w. po art. 199a dodaje się art. 199b i 199c w brzmieniu:
Art. 199b

§ 1. Wniosek o orzeczenie, zmianę lub uchylenie środka zabezpieczającego może złożyć również dyrektor zakładu karnego, kierownik zakładu zamkniętego lub kierownik placówki podmiotu leczniczego, w której sprawca odbywa terapię lub leczenie odwykowe.

§ 3. W posiedzeniu ma prawo wziąć udział prokurator, sprawca lub jego obrońca oraz wnioskodawca określony w § 1.

obrońca, którego udział w postępowaniu wykonawczym jest obligatoryjny na podstawie art. 8 § 2 pkt 2 k.k.w., ma obowiązek, z zastrzeżeniem wynikającym z treści art. 22 § 1a in fine k.k.w., uczestniczyć w posiedzeniu, którego przedmiotem jest dalsze stosowanie środka zabezpieczającego wymienionego w art. 94 § 1 k.k. (art. 204 § 1 k.k.w., art. 94 § 2 k.k., art. 1 § 2 k.k.w. w zw. z art. 339 § 5 k.p.k.)².

Powołane wyżej postanowienie wywarło istotny wpływ na praktykę dotyczącą udziału obrońcy obligatoryjnego w posiedzeniu w przedmiocie dalszego stosowania środka zabezpieczającego. W tym kontekście warto również wskazać na postanowienie Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 5 października 2012 r. (sygn. II AKo 128/12), w którym sąd ten - dostrzegając wprawdzie przytoczone wyżej brzmienie art. 22 § 1 k.k.w. i przyznając, że w art. 204 § 1 k.k.w. nie przewidziano dla stron prawa wzięcia udziału w posiedzeniu - uznał jednak, iż w wypadku orzekania w omawianej kwestii, gdzie stan poczytalności sprawcy zawsze budzi wątpliwości, a środek zabezpieczający w postaci umieszczenia w zamkniętym zakładzie leczenia psychiatrycznego odpowiada faktycznemu pozbawieniu wolności, wynikająca z art. 8 § 2 pkt 2 k.k.w. generalna zasada, o charakterze gwarancyjnym, ma pierwszeństwo przed zasadą orzekania w postępowaniu wykonawczym na posiedzeniu niejawnym. Wskazano, że za takim stanowiskiem przemawia zarówno wykładnia celowościowa, jak i systemowa znajdująca podstawę w Konstytucji, stwierdzając przy tym, iż skoro ustawodawca przewidział prawo udziału stron w posiedzeniach, podczas których rozważana jest kwestia pozbawienia skazanego wolności, to te same reguły, na zasadzie analogii, powinny mieć zastosowanie w kwestii wykonywania omawianego środka zabezpieczającego.

Przed wydaniem wskazanego postanowienia przez Sąd Najwyższy, praktyka w zakresie udziału obrońcy obligatoryjnego, w posiedzeniu dotyczącym dalszego stosowania środka zabezpieczającego, była niejednolita³.

O ile zatem praktyka udziału w posiedzeniu sądu, mającym za przedmiot dalsze pozostawanie sprawcy w zamkniętym zakładzie, w którym wykonuje się środek

² Postanowienie zostało wydane w związku z pytaniem prawnym Sądu Okręgowego w Białymstoku. Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały, jednakże zajęte przez niego stanowisko faktycznie stanowi odpowiedź na postawione pytanie.

³ Por. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 15 listopada 2012 r., sygn. II AKz w 1193/12; wprost stanowi o tym postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 18 marca 2013 r., II AKz w 273/13.

zabezpieczający, obrońcy obligatoryjnego została ukształtowana, to w dalszym ciągu niekonstytucyjny stan prawny dotyczy udziału detencjonowanego w takim posiedzeniu.

W doktrynie w niewielkim zakresie odnoszono się dotąd do podnoszonego zagadnienia. K. Postulski, zwrócił uwagę, iż projektodawcy nowelizując treść art. 204 k.k.w. wzięli pod uwagę ekonomikę procesową oraz uwzględnili zmiany dotyczące zasad udziału stron w posiedzeniu, wprowadzone w Kodeksie postępowania karnego, na mocy nowelizacji z dnia 10 stycznia 2003 r. (art. 96 k.p.k.)⁴. Prawo do obrony zostało zaś zabezpieczone w ten sposób, że najistotniejsze z punktu widzenia sytuacji skazanego postanowienia, wydawane na posiedzeniu bez udziału stron, są zaskarżalne⁵. Podnosi się również, iż prawo skazanego do obrony w sprawach, w których nie bierze on udziału w posiedzeniu sądu, zabezpieczone jest poprzez możliwość przeglądania akt sprawy i otrzymywania kserokopii dokumentów.

W moim przekonaniu wskazane wyżej gwarancje nie są jednak wystarczające w kontekście powołanego w skardze konstytucyjnej wzorca z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

IV.

Odnosząc się do wzorca konstytucyjnego podniesionego przez skarżącego, wskazać należy, że przepis art. 45 ust. 1 Konstytucji RP stanowi, iż „każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Konstytucyjne prawo do sądu obejmuje więc cztery podstawowe elementy: 1) prawo dostępu do sądu; 2) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności; 3) prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd; 4) prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę⁶. W aspekcie sprawiedliwości proceduralnej, która należy do istoty konstytucyjnego prawa do sądu⁷ Trybunał Konstytucyjny skonstatował w swym

⁴ K. Postulski, Prawo skazanego do obrony w zmienionym Kodeksie karnym wykonawczym [w:] Palestra 2012, nr 7-8, s. 60.

⁵ Tamże, s. 62

⁶ Por. wyroki TK: z dnia 21 lipca 2009 r., sygn. K 7/09; z dnia 24 października 2007 r., sygn. SK 7/06.

⁷ Por. wyrok TK z 16 stycznia 2006 r., sygn. SK 30/05.

orzecznictwie, że na jej istotę składa się również możliwość bycia wysłuchanym⁸. Prawo do wysłuchania jest zatem powszechnie uznawane nie tylko za składową prawa do sądu. Trybunał Konstytucyjny akcentował w swoich wyrokach⁹, że korzenie tego prawa odnaleźć można w rzymskiej zasadzie *audiatur et altera pars*, która oznacza: niechaj będzie wysłuchana i druga strona. Orzeczenie przez sąd, na podstawie twierdzeń jednej strony postępowania nie ma przymiotu rozpatrzenia sprawy. Dopiero zatem wysłuchanie przez sąd argumentacji obu stron pozwala mu na analizę sprawy. Polega ona bowiem na ważeniu argumentów, badaniu przedstawionych dowodów i rozważaniu twierdzeń stron. Tylko taki tok postępowania sądu może być zatem nazwany rozpatrywaniem sprawy.

W tym miejscu podkreślić wypada, że prawo do sądu nie jest prawem absolutnym i może podlegać ograniczeniom, co Trybunał Konstytucyjny podkreślał w swoich licznych wyrokach. Ograniczenie tego prawa musi spełniać przesłanki z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, do których należą: ustawowa forma ograniczenia; istnienie w państwie demokratycznym konieczności wprowadzenia ograniczenia; funkcjonalny związek ograniczenia z realizacją wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP wartości (bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochrona środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób) oraz zakaz naruszania istoty danego prawa lub wolności¹⁰. W moim przekonaniu testu konieczności i proporcjonalności nie może przejść zastosowana przez ustawodawcę przesłanka powołująca się na szybkość, czy usprawnienie postępowania. Postanowienie sądu w przedmiocie dalszego stosowania środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym stanowi bowiem faktycznie rozstrzygnięcie o dalszym pozbawieniu detencjonowanego wolności. Zgodzić się zatem należy ze stanowiskiem skarżącego, iż zasada dostępu obywateli do sądu, celem umożliwienia im obrony własnych interesów przed niezawisłym sądem, jest jednym z fundamentalnych założeń demokratycznego państwa prawnego. Natomiast jak było to wskazane powyżej, na treść prawa do sądu składają się zaś: prawo uruchomienia procedury, prawo do korzystania z

⁸ Wyrok TK z dnia 21 lipca 2009 r., sygn. K 7/09; por. wyrok TK z dnia 26 lutego 2008 r., sygn. SK 89/06.

⁹ Np. wyrok TK z dnia 12 marca 2002 r., sygn. P 9/01.

¹⁰ Por. np. wyrok TK z dnia 17 czerwca 2008 r., sygn. K 8/04.

rzetelnej procedury sądowej oraz prawo do wyroku sądowego¹¹. Zaakcentować wypada, że Trybunał Konstytucyjny w swoich orzeczeniach podkreśla, że ustawodawca może ograniczać udział stron w określonych czynnościach procesowych, jednak ograniczenia takie powinny zawsze posiadać odpowiednie uzasadnienie, a ocena konkretnych rozwiązań legislacyjnych w kontekście sprawiedliwości proceduralnej, powinna uwzględniać charakter spraw rozpoznawanych w danym postępowaniu¹². Wskazane przez ustawodawcę uzasadnienie dla wprowadzenia braku udziału detencjonowanego w posiedzeniu sądu, na którym rozstrzyga się kwestia pozbawienia go wolności osobistej, poprzez umieszczenie w szpitalu psychiatryczny, nie może zostać uznane za odpowiadające sprawiedliwości proceduralnej.

Rekapitulując, uznać należy, iż art. 22 § 1 k.k.w. w zw. z art. 204 k.k.w., w zakresie w jakim przepis ten pozbawia skarżącego prawa udziału w posiedzeniu sądu w przedmiocie dalszego wykonywania środka zabezpieczającego, wskazanego w art. 94 k.k., jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

W tym stanie rzeczy, wnoszę jak na wstępie.

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich
Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

¹¹ Por. wyrok TK z dnia 7 września 2004 r., sygn. P 4/04.

¹² Por. wyrok TK z dnia 11 czerwca 2002 r., sygn. SK 5/2002.